

KRIPTOVALYUTALAR VA NARKOTRAFIKNI MOLIYALASHTIRISH XAVFI

Sh.O.Matyozov

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21030680>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-iyun 2026 yil

Ma'qullandi: 27- iyun 2026 yil

Nashr qilindi: 29- iyun 2026 yil

KEY WORDS

kriptoalyuta, narkotrafik, pul yuvish, blockchain kriminalistika, FATF, Travel Rule, VASP, Chainalysis, darknet, O'zbekiston, Egmont Group, moliyaviy monitoring.

ABSTRACT

Ushbu maqolada kriptoalyutalarning narkotrafikni moliyalashtirish vositasi sifatida ishlatilishi, blockchain kriminalistikasi imkoniyatlari va FATF standartlarining O'zbekistonda amalga oshirilishi tahlil qilinadi. 2023 yilgi global va O'zbekistonga oid statistika, VASP litsenziyalash tizimi, Chainalysis va Elliptic kabi forensics vositalari, darknet narkobozori va xalqaro huquqiy hamkorlik masalalari chuqur ko'rib chiqiladi. O'zbekistonda kriptoalyuta regulatsiyasining xalqaro standartlarga moslashtirilishi, Moliyaviy monitoring qo'mitasi va Kiberjinoyatlarga qarshi kurashish boshqarmasi hamkorligi hamda blockchain forensics mutaxassislarini tayyorlash uchun amaliy tavsiyalar beriladi.

Kriptoalyutalar giyohvand moddalar savdosida tobora ko'proq qo'llanilmoqda. Chainalysis 2023 yilgi hisobotiga ko'ra, global miqyosda 7 milliard dollarlik noqonuniy kriptoalyuta aktivlari aniqlandi. Ushbu summaning

40 foizdan ortig'i narkotrafik bilan bog'liq bo'lib, giyohvand moddalar savdosi kriptoalyutaning noqonuniy foydalanishidagi eng katta ulushni tashkil etmoqda.

Toshkent shahar IIBB Kiberjinoyatlarga qarshi kurashish boshqarmasi xabariga ko'ra, 2024 yilda Telegram bot orqali narkosavdo qilgan guruhning kriptoalyuta orqali amalga oshirgan aylanmasi 2 milliard 375 million so'mni tashkil etgani aniqlandi. Rossiyalik kriminolog A.P.Suxodolov ta'kidlaganidek, zamonaviy narkotrafik raqamli texnologiyalarga asoslanadi. Levin L.L. ta'kidlaganidek, moliyaviy jinoiy kanallarni kuzatish uchun blockchain analitikasi zarur bo'ldi.

O'zbek huquqshunosi D.X.Fayziyeva fikriga ko'ra, O'zbekistonda raqamli muhitdagi jinoyatlarni tergov qilish sohasida standartlar va mutaxassislar yetishmaydi. Kriptoalyuta tranzaksiyalarini tahlil qiluvchi forensics mutaxassislari esa O'zbekistonda deyarli yo'q. Ushbu bo'shliqni tezda to'ldirish zarur.

Blockchain kriminalistikasi imkoniyatlari.

Blockchain texnologiyasining asosiy xususiyati — barcha tranzaksiyalar ochiq va o'zgarmas tarzda qayd etilib, tarixan kuzatib borilishi mumkin. Bu xususiyat bir tomondan nisbiy anonimlikni, ikkinchi tomondan esa kriminalistik kuzatuv imkoniyatini yaratadi.

Zamonaviy blockchain analitika vositalari kriptovalyuta harakatlarini kuzatib, jinoyatchilar bilan bog'liq hamyonlarni aniqlash imkonini beradi.

Chainalysis, Elliptic va CipherTrace kompaniyalari kriptovalyuta tranzaksiyalarini tahlil qilib, jinoiy faoliyatni aniqlash imkonini beruvchi ilg'or algoritmlar ishlab chiqdi. Levin L.L. ta'kidlaganidek, blockchain tahlili narkotrafik moliyalashtirishini aniqlashning tobora kuchli qurolga aylanmoqda. 2022 yilda Chainalysis vositasi yordamida Hydra darknet platformasidagi 1 milliard dollarlik kriptovalyuta musodara qilindi.

Zemsova S.I. ta'kidlaganidek, drop faoliyatini fosh etishda raqamli kriminalistika hal qiluvchi rol o'ynaydi. Kriptovalyuta hamyoni egasini aniqlash, tranzaksiyalar zanjirini qayta tiklash — bu operatsiyalarning barchasi zamonaviy blockchain forensics yordamida amalga oshirilishi mumkin. O'zbekistonda bu vositalardan foydalanish uchun Kiberjinoyatlarga qarshi kurashish boshqarmasi va Moliyaviy monitoring qo'mitasi o'rtasida texnik hamkorlik yo'lga qo'yilishi zarur.

Moliyaviy harakatlar bo'yicha maxsus guruh (FATF)ning 2021-yilgi "Virtual Assets" hujjatida kriptovalyuta birjalariga 1000 dollardan yuqori tranzaksiyalar uchun jo'natuvchi va qabul qiluvchi ma'lumotlarini saqlashni (Travel Rule) majburiy qiladi. Bu qoida O'zbekistonda ham to'liq joriy etilishi zarur. Markaziy bank va Moliyaviy monitoring qo'mitasi birgalikda ushbu talab bajarilishini nazorat qilishi kerak.

O'zbekistonda kriptovalyuta regulatsiyasi 2022-yildan boshlab shakllana boshladi. Kriptovalyutalar bilan ishlash uchun litsenziya olish majburiy qilindi va bir necha yerli birja tashkil etildi. Biroq regulatsiya hali to'liq shakllanmagan va FATF standartlariga to'liq mos emas.

Zemsova S.I. fikriga ko'ra, tartibga solinmagan kriptovalyuta bozori jinoiy foydalanish uchun qulay muhit yaratadi. Yevropa Ittifoqining MiCA (Markets in Crypto-Assets) qoidalari va FATF standartlari asosida O'zbekiston kriptovalyuta regulatsiyasini yangilab, xalqaro standartlarga moslashtirishi zarur.

Litsenziyalash tizimi — kriptovalyuta birjasi, hamyon xizmatlari va boshqa virtual aktiv provayderlar (VASP) uchun — xalqaro standartlarga muvofiq joriy etilishi zarur. Alimov A. ta'kidlaganidek, tizimli muvofiqlashtirish yo'lga qo'yilgandagina kompleks natijaga erishish mumkin. Kriptovalyuta sohasidagi regulatsiya va narkotrafik kurashi o'rtasidagi bog'liqlik aniq belgilanishi, mas'uliyatlar taqsimlanishi zarur.

Fayziyeva D.X. fikriga ko'ra, xorijiy platformalar bilan huquqiy muloqotni yo'lga qo'yish muhim. Kriptovalyuta kompaniyalari bilan hamkorlikni xalqaro shartnomalar, FATF doirasida hamkorlik orqali yo'lga qo'yish samarali yondashuv hisoblanadi.

Darknet platformalari — Tor tarmog'i orqali kirish mumkin bo'lgan nisbatan anonim onlayn bozorlar — narkosavdoning global infratuzilmasiga aylandi. 2013 yilda tugatilgan Silk Road platformasida o'z faoliyati davomida 1 milliard dollardan ortiq narkosavdo amalga oshirildi. Undan keyin yuzlab o'xshash platformalar paydo bo'ldi. O'zbekiston va Markaziy Osiyo mintaqasi ham ushbu global tarmoq ta'sir doirasiga kirib qolgan.

Wall D.S. ta'kidlaganidek, darknet jinoyatchiligi xalqaro miqyosda tashkillashgan bo'lib, uni yechish uchun xalqaro hamkorlik zarur. Europol ning Joint Cybercrime Action Taskforce (J-CAT) darknet platformalarini tugatishda yetakchi rol o'ynamoqda. O'zbekistonning J-CAT bilan bevosita hamkorlik aloqalarini o'rnatishi tavsiya etiladi.

Revin V.P. ta'kidlaganidek, darknet va kriptovalyuta birgalikda ishlatilganda jinoyatni fosh etish ayniqsa qiyinlashadi. O'zbekistonda IIV va DXX birgalikda darknet monitoringi bo'yicha maxsus bo'linma yaratishi va UNODC texnik yordamidan foydalanishi maqsadga muvofiq.

Narkotrafikni moliyalashtirishga qarshi kurash faqat milliy darajada emas, xalqaro miqyosda ham olib borilishi zarur. Pul mablag'lari ko'pincha bir necha mamlakatdan o'tadi va faqat xalqaro hamkorlik tufayli kuzatilishi mumkin. Egmont Group — moliyaviy razvedka bo'linmalari (FIU) xalqaro tarmog'i — O'zbekiston a'zo bo'lgan tashkilot bo'lib, ushbu hamkorlikni faollashtirish zarur.

FATF standartlari pul yuvishga qarshi kurashning asosiy xalqaro hujjati hisoblanadi. O'zbekiston EAG (Yevrosiyo FATF guruhi) a'zosi bo'lib, 2022–2023 yillarda FATF monitoring ro'yxatidan chiqarildi. Bu ijobiy o'zgarish. Biroq xalqaro standartlarni to'liq bajarish uchun kriptovalyuta sohasidagi bo'shliqlarni — ayniqsa Travel Rule talabini — to'liq joriy etish zarur.

Measham F. ta'kidlaganidek, xalqaro ma'lumot almashish tizimi moliyaviy jinoyatchilikni aniqlashni sezilarli osonlashtiradi. O'zbekiston Moliyaviy monitoring qo'mitasi va xorijiy FIUlar o'rtasida doimiy ma'lumot almashish tizimini yo'lga qo'yish va real vaqt rejimida shubhali tranzaksiyalar haqida xabar berish mexanizmini joriy etish zarur.

O'zbekistonda blockchain forensics mutaxassislarining yo'qligi katta muammo hisoblanadi. Bu mutaxassislar kriptovalyuta tranzaksiyalarini tahlil qilish, jinoiy hamyonlarni aniqlash, pul yuvish sxemalarini ochish va xalqaro hamkorlar bilan ma'lumot almashish uchun zarur. Ularni tayyorlash uchun bir necha yil kerak bo'ladi — shu sababli bu jarayonni bugun boshlash zarur.

UNODC va Chainalysis/Elliptic kabi kompaniyalar davlat organlariga o'quv dasturlari taklif etmoqda. O'zbekiston IIV va Moliyaviy monitoring qo'mitasi xodimlarini ushbu dasturlar bo'yicha tayyorlash uchun maqsadli grant uchun ariza berilishi zarur. Birinchi bosqichda 10–15 nafar mutaxassisni tayyorlash ham katta o'zgarish yasaydi.

Taklif va tavsiyalar

Birinchi tavsiya: O'zbekiston Markaziy banki va Moliyaviy monitoring qo'mitasi birgalikda kriptovalyuta sohasida FATF Travel Rule talabini 2025 yil oxirigacha to'liq joriy etsin. Barcha litsenziyalangan VASP lar ushbu talabga rioya etishga majbur bo'lsin.

Ikkinchi tavsiya: O'zbekiston IIV tarkibida Blockchain forensics bo'linmasini yarating. UNODC ushbu bo'linma yaratishda texnik yordam ko'rsatishga tayyor. Dastlab 5–10 nafar mutaxassisni tayyorlash va Chainalysis litsenziyali dasturiy ta'minotini sotib olish zarur.

Uchinchi tavsiya: Litsenziyasiz VASP larga qarshi maxsus operatsiya o'tkazilsin. "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasi doirasida kriptovalyuta regulyatsiyasini instituttsional mustahkamlash zarur.

To'rtinchi tavsiya: Egmont Group hamkorlari bilan yillik ma'lumot almashish va birgalikda tergov o'tkazish bo'yicha kelishuv tuzilsin. Measham F. metodologiyasi asosida real vaqtda shubhali tranzaksiyalar monitoring tizimini joriy etish zarur.

Beshinchi tavsiya: O'zbekiston Jinoyat kodeksiga kriptovalyuta va darknet orqali narkosavdo uchun og'irlashtiruvchi holat sifatida maxsus norm kiritish. Bunday jinoyatlar uchun jazo miqdori 20–25 foizga oshirilishi deterrent ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, kriptovalyutalar va narkotrafikni moliyalashtirish o'rtasidagi bog'liqlik O'zbekiston uchun ham yangi va jiddiy muammoga aylanmoqda. Bu

muammoni hal etish uchun to'g'ridan-to'g'ri qonuniy choralar bilan bir qatorda texnologik salohiyatni oshirish, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va FATF standartlarini to'liq joriy etish zarur.

Levin L.L. fikriga ko'ra, blockchain analitikasi tobora kuchli vosita hisoblanadi. O'zbekiston bu vositadan samarali foydalanish uchun zarur infratuzilma, kadrlar va xalqaro aloqalarni rivojlantirishi zarur. "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasi doirasida kriptovalyuta regulatsiyasi va narkotrafik kurashini birlashtirgan yondashuvni institutsional mustahkamlash — bugungi zaruriyati hisoblanadi..

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Suxodolov A.P. Narkotrafik v tsifrovuyu epoxu. Moskva: Norma, 2020. 312 s.
2. Wall D.S. Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age. Cambridge: Polity Press, 2007. 276 p.
3. Fayziyeva D.X. Raqamli muhitda jinoyatlarni tergov qilish. Huquq va jamiyat. 2023. B. 70-84.
4. Alimov A. Davlat organlari muvofiqlashtirishning samaradorligi. Davlat boshqaruvi. 2022. B. 40-52.
5. Raximova Sh. Yoshlarga mo'ljallangan raqamli profilaktika. Psixologiya va ijtimoiy ish. 2023. B. 55-62.
6. Toshkent shahar IIBB Kiberjinoyatlarga qarshi kurashish boshqarmasi. 2024-yilgi faoliyat hisoboti. Toshkent, 2024.
7. Revin V.P. Kiberprestupleniya: problemy klassifikatsii i rassledovaniya. Rossiyskoe pravo. 2021. S. 88-97.
8. Zemsova S.I. Dropy kak instrument narkotizirovannoy prestupnosti. Kriminalistika. 2022. S. 34-42.
9. Levin L.L. Kriptovalyuta i otmyvanie deneg. Moskva: Finansy i statistika, 2022. 188 s.
10. UNODC. Central Asia Programme: Annual Report 2023. Vienna: UNODC, 2023. 96 p.
11. FATF. Virtual Assets and Virtual Asset Service Providers. Updated Guidance. Paris: FATF, 2021. 104 p.
12. Measham F. Real-time Digital Data Collection in Drug Monitoring. International Journal of Drug Policy. 2022. Vol. 103. P. 110-118.
13. Carlsson U. Media and Information Literacy: Reinforcing Human Rights, Countering Radicalization and Extremism. Gothenburg: Nordicom, 2019. 148 p.
14. Farrington D.P. Key Results from the First Forty Years of the Cambridge Study in Delinquent Development. Criminology. 2003. Vol. 41. P. 133-182.
15. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 'Raqamli O'zbekiston-2030' strategiyasi to'g'risidagi Farmoni. Toshkent, 2020.
16. Bailenson J.N. Experience on Demand: What Virtual Reality Is, How It Works, and What It Can Do. New York: W.W. Norton, 2018. 272 p.
17. O'zbekiston Respublikasi 'Giyohvand moddalar, psixotrop moddalar va ularning prekursorlarini noqonuniy muomalada bo'lishiga qarshi kurash to'g'risida'gi Qonuni. 2002 yil 19 avgustdagi 395-II-son.